

Vi har behov for en etisk konservatisme

Af Alexander Sokol, ph.d.,
dydsetisk rådgiver ved Tænketanken Prospekt
mail@taenketankenprospekt.dk

Hurtigt resumé

- **Konservatisme værdsætter besindighed, objektive goder og kontinuitet.**
- **Konservatismen risikerer at forfalde til en politisk nostalgi, der viderefører fortidens moralske fejltrin.**
- **God konservatisme må forene nostalgien med etisk refleksion og sikre kontinuiteten af en etisk forsvarlig kultur.**
- **Derfor skal konservatisme baseres på en etisk teori om det gode liv.**

Prospekt-notat, oktober 2024

Alexander Sokol

Vi har behov for en etisk konservatisme

Hvad er konservatisme? Spørgsmålet er dybsindigt nok til, at det britiske konservative koryfæ Roger Scruton skrev en hel monografi om spørgsmålet, og det er forkæret nok til, at da Éric Ciotti, leder af det franske konservative parti Les Républicains, for nylig udtalte sig positivt om et samarbejde med det højrepopulistiske parti Rassemblement National, blev han prompte forsøgt smidt ud af partiet – en beslutning, der efterfølgende blev kendt ugyldig ved en domstol¹.

Episoden er sigende. Konservatisme beskyldes jævnligt for at flirte med politiske grupper, der har en bismag af racisme eller det, der er værre. Uanset om man mener, at den beskyldning er rimelig, så er den et problem for konservatismen. Beskyldningen antyder, at konservatisme både indeholder skidt og kanel – eller diplomatisk formuleret, både har styrker og svagheder – og hvis den skal aspirere mod en udvidet politisk rolle, så bør den adskille de to fra hinanden.

For Danmarks vedkommende giver en kursorisk gennemgang af konservativ litteratur en udmærket indførelse i konservatismens interesseområder. Konservatismen viser forsigtighed angående forandring og er samtidig knyttet til bestemte idealer. Den værner om familien, ægteskabet, sædeligheden, danskheden, modersmålet, kristendommen, traditionel kønsforståelse, karakterdyd og nationalt fællesskab, og den er jævnligt modstander eller kritiker af kulturradikalisme, identitetspolitik, liberalisme og indvandring.

Som kulturel og politisk bevægelse er konservatismen nogle gange blot beskæftiget med korrektion af de blinde vinkler og overdrivelser, som folkeånden fra tid til anden farer vild i, mens den på andre tidspunkter arbejder for et substantielt alternativ til den rene liberalistiske eller teknokratiske stat.

Med et så bredt spektrum af interesser er det ikke plausibelt at skelne konservatismens styrker og svagheder ved en simpel gennemgang af politiske standpunkter efter område. Jeg vil i stedet benytte en metode, der med held er blevet anvendt i den akademiske litteratur til at analysere liberalistiske standpunkter², nemlig opdeling efter forholdet til *begreber om det gode*.

¹ “Paris court overturns decision to expel Ciotti as head of France's right-wing Les Républicains”, France24.com, d. 14. juni 2024.

² Quong, J. (2011). *Liberalism without Perfection*.

Konservatismen og det gode

Et begreb om det gode er en omfattende idé om, hvad der er godt, eller hvad der udgør et godt liv eller en del af et godt liv. Et begreb om det gode kan være, at kernefamilien er et gode, at et bestemt religiøst liv er et gode, at et frit og kunstnerisk liv er et gode, at rigdom er et gode, eller at et bestemt karaktertræk er et gode. Jeg vil betragte tre væsentlige konservative standpunkter angående begreber om det gode.

De er:

- *Besindig konservatisme*, der fremfører, at samfundet bør besinde sig i sin iver efter at forandre de begreber om det gode, som det fremmer eller stækker, af hensyn til de iboende risici ved forandring.
- *Etisk konservatisme*, der fremfører, at visse begreber om det gode er mere værd end andre og derfor bør fremmes.
- *Politisk konservatisme*, der fremfører, at samfundet bør fremme de begreber om det gode, der historisk set er blevet fremmet, fordi begreber om det gode optjener værdi ved at besidde *kontinuitet*, dvs. historisk permanens.

Både historiske og nutidige konservative kan placeres som fortalere for en eller flere af ovenstående konservative standpunkter. Konservatismens fader, den britiske Edmund Burke, var bl.a. fortaler for den besindige konservatisme, idet han talte for reformer frem for revolutioner og gjorde opmærksom på farerne ved uovervejede forandringer³.

Den etiske konservatisme – defineret ved postulatet om, at visse begreber om det gode bør fremmes over andre – er i nyere tid blevet angivet som selve den definerende kerne af konservatismen og som det element, der gør konservatisme til liberalismens naturlige antitese⁴, fordi den står i modsætning til det liberalistiske ideal om neutralitet angående begreber om det gode.

Aristoteles var en tidlig fortaler for den etiske konservatisme, eftersom han fremførte, at den græske *polis* (bystat) skulle indrettes for at støtte borgernes dydige karakter⁵, og at det gode i en *polis* var bestemt ved borgernes gode. I almindelighed hører kommunitarismen – her forstået som det standpunkt, at menneskets identitet og trivsel er så tæt forbundet til de fællesskaber, som det indgår i, at staten bør fremme sådanne fællesskaber og i særdeleshed stække individualisme – under etisk konservatisme.

Dermed omfatter etiske konservative for eksempel den dydsetiske filosof Alasdair MacIntyre, der fremfører, at samfundets politiske og sociale strukturer bør indrettes for at støtte borgernes

³ Burke, E. (1790). *Reflections on the Revolution in France*.

⁴ Dworkin, R. (1978). *Liberalism*. I S. Hampshire: Public and Private Morality.

⁵ Aristoteles. *Etikken*.

trivsel gennem udlevelse af dyd⁶, samt den amerikanske politolog Robert Putnam, der påpeger væsentligheden af at deltage i civilsamfundet for den enkeltes trivsel⁷.

Den politiske konservatisme deler den besindige konservatismes varsomhed angående forandring, men dens argument for varsomheden stammer fra et postulat om værdi i stedet for en modvilje mod risiko. Politisk konservatisme søger bevaring, fordi det bestående har optjent værdi, mens besindig konservatisme søger bevaring, fordi værdien af nyskabelse er ukendt. Dette svarer til forskellen mellem, om man vil bevare en bygning, fordi dens historie giver den særlig værdi, eller om man vil bevare en bygning, fordi man ikke kender værdien af en eventuel ny bygning.

To teorier om, hvordan kontinuitet producerer værdi, vedrører *traditioner* og *orden*. Filosofer som Alasdair MacIntyre og Charles Taylor argumenterer for, at individets identitet, samt dets evne til at leve efter et begreb om det gode, er afhængig af, at samfundet stiller traditioner til rådighed⁸. Traditioner kræver kontinuitet for overhovedet at være traditioner. For at sikre individets evne til at etablere en retning og narrativ for sit eget liv bør samfundet derfor understøtte sådan kontinuitet. Den britiske filosof Roger Scruton fremhæver i stedet, at kontinuitet skaber værdi ved at gøre individet til en del af en større orden⁹, og derfor har kontinuitet en meningsgivende komponent, der minder om Hartmut Rosas resonansbegreb¹⁰.

Disse konservative standpunkter er karikerede, og de fleste konservative befinder sig i et krydsfelt mellem dem. Begreber om det gode figurerer herudover fortrinsvis i liberalistisk teori, fordi de er nødvendige for at præcisere liberalismens neutralitetsbegreb, men konservative udtrykker almindeligvis ikke deres standpunkter ved begreber om det gode. De tre teorier er derfor primært et redskab til gruppering og analyse af konservative standpunkter.

Konservative styrker og svagheder

Ved hjælp af den teoretiske tredeling er det muligt at anskueliggøre konservative standpunkters styrker og svagheder, og i særdeleshed, hvilken svaghed konservatismen pådrager sig, hvis den realiserer en ugunstig blanding af de tre elementer.

Den besindige konservatisme har en åbenlys berettigelse. Så godt som alle foretagender indebærer en risiko for uønskede udfald, og uforbeholden villighed til forandring, selv med et ædelt mål, er decideret irrationel. Det omfang af besindighed, der er at foretrække, afhænger af ens appetit for at påtage sig risici samt ens værdiansættelse af nuværende og fremtidige goder. Den besindige konservatisme er derfor essentielt apolitisk og udgør fortrinsvis et temperamentsmæssigt og ikke et ideologisk skel mellem progressive og konservative. I praktiske tilfælde er det da også sjældent, at uenighederne mellem progressive og konservative faktisk

⁶ MacIntyre, A. (1999). *Dependent Rational Animals*.

⁷ Putnam, R. (2020). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community (20th anniversary edition)*.

⁸ Mulhall, S. & Swift, A. (1996). *Liberals & Communitarians*.

⁹ Scruton, R. (2002). *The Meaning of Conservatism*.

¹⁰ Rosa, H. (2021). *Det ukontrollerbare*.

handler om risikoaversion. Når f.eks. progressive kræfter ønsker flere rettigheder for LGBTQ-personer, eller ønsker en arkitektonisk moderne bygning i stedet for en genopførelse af den tidligere børnsbygning som erstatning for den nedbrændte bygning, så vedrører uenighederne med konservative ikke risikovillighed, men substantielle værdipolitiske standpunkter.

Den politiske konservatisme er mere interessant. Mens frihed og lighed er liberalismens primære værdier, så er kontinuitet den politiske konservatismes primære værdi. I liberale teorier, som f.eks. Rawls', er det kravet om samfundets retfærdighed, der giver anledning til kravene om frihed og lighed. I lighed hermed kan den politiske konservatisme fremføre, at det gode liv ikke lader sig gøre uden de sociale former og kollektive goder, der oppebæres af kulturelle og statslige institutioner, som derfor skal besidde kontinuitet.

Dette er den politiske konservatismes argument mod forandring, som korrekt fremhæver, at det er et gode for mennesket velvilligt at vokse op under behørig kulturel og statslig institutionel støtte, og at omfattende forandringer og modvilje mod sådan støtte beskadiger det gode. Altså er der substans i den politiske konservatismes kritik af de progressive kræfter, herunder f.eks. de mere yderligtgående fraktioner af feministiske og identitetspolitiske kræfter.

Men ikke desto mindre har denne kritik ikke altid været rimelig, for de progressive har haft ret i, at vores tidligere samfund har været – og i ikke ubetydelig grad fortsat er – særdeles uretfærdigt. Derfor har progressive gjort ret i ikke umådeholdent at værne om samfundets institutioner, og de har haft årsag til at forsøge at omgøre dem. De politisk konservative, derimod, har udvist uretfærdighed ved at støtte institutioner, der har været undertrykkende for udvalgte samfundsgrupper.

Denne uretfærdighed kommer ikke af en brist i den politiske konservatismes værdsættelse af kontinuitet. Den kommer af, at den politiske konservatisme alt for tit har anvendt en måde at fremme kontinuitet på, der indebærer uretfærdighed. Den amerikanske konservative politolog Yuval Levin har formuleret det sådan, at konservatismen har ladet sig forlede af *nostalgi*¹¹, hvilket vil sige, at den har søgt at opnå kontinuitet ved at drive samfundet mod en vision om et utopisk fortidigt samfund, der sjældent har eksisteret i den form, som visionen udtrykker.

Kontinuitet: konservatismens betingede gode

Tilbøjeligheden til nostalgi er den politiske konservatismes akilleshæl, og dens karakter kan bedst begribes ved at sammenligne den med liberalismens tilsvarende akilleshæl.

Politisk liberalisme er navnet på den liberalistiske teori, der fremfører, at staten ikke bør basere sig på et begreb om det gode og i stedet bør forholde sig neutralt til borgernes stræben efter det gode. Jeg har tidligere argumenteret for, at problemet med det centrale liberalistiske gode – individets autonomi – er, at autonomi kun er et *betinget gode*¹², fordi gode liv bliver bedre ved at

¹¹ Levin, Y. (2016). *The Fractured Republic*.

¹² Sokol, A. (2024). *Staten kan ikke være værdineutral*. Prospekt-notat.

være autonomt levede, mens dårlige liv forværres ved at være autonomt levede. En bankrøvers liv bliver ikke bedre, men værre, ved at være autonomt. Den politiske liberalismes akilleshæl er derfor dens frihedskærlighed. Frihedskærligheden, dvs. kærligheden til autonomi, er nødvendig for liberalismen, fordi det er den følelse, hvorved man erkender autonomiens gode. Men uhæmmet frihedskærlighed fremmer både etisk og uetisk udlevet autonomi. Liberalisme kan derfor kun være sund, når frihedskærligheden rettes mod den etisk forsvarlige, og dermed begrænsede, autonomi.

Kontinuitet spiller samme rolle i konservatismen, som autonomi spiller i liberalismen. Begge begreber vedrører den *kontekst*, som noget foregår i, og ikke, *hvad* der præcist foregår. Autonomi handler om måden, vi lever på, snarere end hvad vi præcist *gør* i vores liv, og kontinuitet handler om den historie, som et begreb om det gode besidder, og ikke hvad begrebet præcist er. Derfor er kontinuitet, i lighed med autonomi, kun et betinget gode.

Racismen i Amerikas sydstater bliver ikke bedre af at besidde kontinuitet med tidligere tiders racisme. Og nostalgi spiller samme rolle i konservatismen, som frihedskærlighed spiller i liberalismen. Nostalgi er nødvendig for konservatismen, eftersom nostalgi er den følelse, hvorved man længes efter fortiden. Dermed er nostalgi også den følelse, som man benytter til at fornemme værdien af det fortidige.

Men når man er nostalgisk efter de dele af fortiden, der er sværet til med uretfærdighed, så strider nostalgi og etik mod hinanden. Konservatismen kan derfor kun være sund, når nostalgien rettes mod de etisk forsvarlige dele af det fortidige.

Den politiske konservatisme har derfor samme type problem som den politiske liberalisme. Den politiske liberalismes fejl er at forholde sig neutralt til begreber om det gode og blot interessere sig for, om de bliver udlevet autonomt. I lighed hermed er den politiske konservatismes fejl at forholde sig neutralt til begreber om det gode og blot interessere sig for, om de har optjent værdi gennem kontinuitet.

At dette ikke er en tom kritik, kan ses ved, at konservatives modvilje mod centrale dele af udviklingen i det foregående århundrede i dag fremstår som moralske fejl, som få af nutidens konservative helhertet kan stå inde for. Som eksempler kan nævnes den konservative modvilje mod kvinders stemmeret og mod fjernelse af revselsesretten.

Det kan også ses ved, at den politiske konservatisme bliver absurd, når den står alene. Således forekommer Scrutons politiske konservatisme f.eks. absurd, når han af hensyn til kontinuitet antyder, at rebelske kræfter i et samfund kan fængsles og henrettes uden rettergang¹³. Den værdi, der kommer af kontinuitet, er bestemt reel, men den realiseres kun, når kontinuiteten bæres af

¹³ Scruton, R. (2002). *The Meaning of Conservatism*. Se s. 84, hvor Scruton skriver: "It is unquestionable that, if the power of the state is threatened, so too is its authority, and with it the structure of civil society. To sacrifice power for the sake of justice, is to make the exercise of justice impossible. It cannot, therefore, be an insuperable defect in a law of sedition that it provides for imprisonment without trial, a reduced judicial process, or summary execution."

etisk forsvarlige institutioner og traditioner. Og det fundament, som nostalgien udgør for konservatismen, kan ikke undværes, men bliver først helstøbt, når nostalgien rettes mod det etisk bevaringsværdige.

Derfor er den politiske konservatisme nødvendig, men ikke tilstrækkelig, for en levedygtig og funktionel konservativ ideologi. Når konservatismen kun består af sine besindige og politiske elementer, så bliver den til en rent nostalgisk konservatisme, der ikke bidrager til samfundets kontinuitet, men faktisk modvirker den ved at fastholde et uretfærdigt samfund, der af natur vil være ustabil. Den rene nostalgiske konservatisme er derfor også en ideologi, der vil tabe i konkurrencen mod mere dynamiske og progressive ideologier.

Hvad betyder dette for en moderne konservativ politisk teori?

Danmarks konservatisme har jævnligt indeholdt rent nostalgisk konservatisme. Derfor har den begået betydelige moralske fejl, og derfor er den i dag i store kredse ildeset. De danske konservative burde igennem hele det tyvende århundrede have kæmpet besindigt, men dog utrætteligt, for progressive etiske dagsordener – f.eks. for at give kvinder og homoseksuelle de rettigheder, der kunne bidrage til at etablere et retfærdigt samfund og dermed samfundets fremtidige kontinuitet, i stedet for at holde fast i en langvarig og stædig kulturkamp. Det havde været sund konservativ politik, der inkorporerede alle tre af konservatismens fortjenstfulde elementer.

Alt dette antyder, hvordan nutidens konservatisme udmøntes i sin stærkeste form.

Konservatismen skal forkaste de dele af det klassiske konservative idégrundlag, der kun understøttes af nostalgi og ikke af etisk teori, den skal fremsætte en teori for det gode liv, der baserer sig på så fundamentale idealer, at de kan benyttes til at producere etiske retningslinjer på tværs af epoker og for hele befolkningen – inklusive identitetspolitiske minoriteter – og den skal være progressiv og passende risikovillig, hvad angår at agitere for denne teori. Det betyder for eksempel, at den skal hæfte sig ved, at familiens gode ikke vedrører en bestemt familietype, men harmoniske, vedvarende og forpligtende bånd mellem mennesker.

Den skal hæfte sig ved, at nationalfølelsens gode ikke vedrører kulturel overlegenhed eller etnisk homogenitet, men fællesskaber angående kultur og værdier. Og den skal hæfte sig ved, at den gode borger ikke defineres ved klasse- eller identitetspolitiske tilhørsforhold, men ved karakterdyder såsom retfærdighed, selvbeherskelse, ydmyghed og solidaritet.